

PISA 2000 – MEZINÁRODNÍ SROVNÁVACÍ VÝZKUM OECD

JANA PALEČKOVÁ

Mezinárodní výzkum PISA (Programme for International Student Assessment) patří mezi projekty Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) a měl by pomoci realizaci jednoho z cílů této organizace, který je formulován jako zvyšování lidského potenciálu v jednotlivých zemích prostřednictvím vzdělávání a výchovy.

V průběhu uplynulých deseti let pracovaly členské země v rámci vzdělávacího programu OECD na zdokonalování mezinárodních indikátorů v oblasti vzdělávání. V publikaci OECD „Education at a Glance“ je každým rokem uváděno široké spektrum těchto indikátorů, které poskytují mezinárodně srovnatelné informace o tom, jaké jsou lidské a finanční zdroje investované do vzdělávání, jak fungují různé vzdělávací systémy, jak jsou zdokonalovány a jaká je návratnost investic do vzdělávání. V průběhu času se při tvorbě indikátorů začal stále více projevovat nedostatek pravidelného a spolehlivého měření vzdělávacích výstupů v jednotlivých zemích, obzvláště pak měření dovedností. V několika uplynulých letech proto začala OECD za spolupráce členských zemí organizovat mezinárodně srovnatelná šetření, zaměřená na schopnosti, které jsou třeba v životě moderního člověka.

První z těchto výzkumů – International Adult Literacy Survey (Mezinárodní výzkum gramotnosti dospělých) zjišťoval, v jaké míře jsou lidé produktivního věku schopni využívat čtenářské dovednosti při vykonávání každodenních úkonů. Tento výzkum je nyní rozšiřován tak, aby byly kromě základní gramotnosti měřeny i takové schopnosti a dovednosti dospělých, jako je řešení problémů, týmová práce, užívání výpočetní a komunikační techniky. Realizován bude v roce 2002 pod názvem International Life Skills Survey (Mezinárodní výzkum dovedností reálného života). V rámci výzkumu PISA budou tyto tzv. dovednosti reálného života poprvé použity při hodnocení výsledků školních dětí. Výsledky všech těchto aktivit budou cennými informacemi pro tvorbu a vývoj výchovné a vzdělávací politiky.

Hlavní náplní výzkumu PISA je mezinárodní hodnocení dovedností a znalostí patnáctiletých žáků. Jeho cílem je zjistit, v jaké míře nabyli žáci na konci povinné školní docházky znalosti a dovednosti, které mají zásadní význam pro jejich plnohodnotné zařazení do společnosti. Mezinárodní výzkumy ve vzdělávání byly dosud zaměřeny především na „školní vědomosti“. Cílem nového výzkumu OECD je změřit, jak žáci uspějí v testovaných oblastech za hranicemi školního kurikula a jaké jsou jejich předpoklady, že se stanou lidmi, kteří jsou schopni učit se po celý život. Výzkumu se účastní všech 29 členských zemí OECD (Austrálie, Belgie, Česká republika, Dánsko, Finsko, Francie, Holandsko, Island, Irsko, Itálie, Japonsko, Kanada, Korea, Lucembursko, Maďarsko, Mexiko, Německo, Nový Zéland, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Spojené státy, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko, Velká Británie) spolu s Brazílií, Čínou, Lotyšskem a

Ruskou federací. V České republice je výzkum PISA grantovým projektem MŠMT, jehož realizace byla svěřena Ústavu pro informace ve vzdělávání v Praze.

Výzkum PISA je realizován mezinárodním konsorciem řízeném Australskou radou pro pedagogický výzkum (Australia Council for Educational Research – ACER). Toto konsorcium má dalekosáhlé zkušenosti v navrhování a realizaci podobných šetření v národním i mezinárodním měřítku a jsou v něm zastoupeny Netherlands National Institute for Educational Measurement (CITO), Westat ze Spojených států amerických a Service de Pedagogie Experimentale (SPE) na universitě v Liège v Belgii. Kromě těchto institucí bylo ke spolupráci přizváno mnoho dalších špičkových odborníků z celého světa.

Připravovaný výzkum vychází z toho, že jsme během života neustále nuceni vstřebávat nové informace a získávat nové znalosti a dovednosti, které jsou potřeba pro úspěšné přizpůsobování se měnícímu se světu. Žáci se ve škole nemohou naučit všechno, co budou v dospělém životě potřebovat. Aby se v dalším životě dokázali dále a efektivně učit, potřebují pevné základy v takových klíčových oblastech, jako je čtenářská gramotnost, matematika a přírodní vědy. Žáci se musí také naučit organizovat a vést svou vlastní výuku, učit se samostatně i ve skupinách a překonávat překážky během učebního procesu. To vyžaduje, aby si byli vědomi svých vlastních myšlenkových pochodů, učebních postupů a metod. Aby PISA postihla také tyto aspekty, nebude hodnotit pouze znalosti a dovednosti žáků, ale bude se jich ptát také na jejich vlastní způsob učení, na jejich záliby, které je motivují, a na jejich upřednostňování různých situací ve výuce.

Výzkum PISA představuje skutečně rozsáhlé mezinárodní šetření. V každé zemi bude prováděn na vzorku o velikosti 4000 – 10000 žáků. Žáci budou v rámci písemného testu řešit množství různých úkolů. Spolu s testem vyplní i dotazník týkající se jejich zázemí a jejich názorů a zkušeností. Nosným prvkem výzkumu PISA je pravidelné monitorování jako základní předpoklad objektivního hodnocení systému a jeho vývoje. První šetření se odehraje v roce 2000. Další šetření se budou opakovat vždy po třech letech. Jádrem všech těchto cyklů je tvořeno třemi oblastmi: čtenářskou, matematickou a přírodovědnou gramotností. V rámci každého cyklu budou dvě třetiny testovacího času věnovány jedné z těchto oblastí, tzv. hlavní oblasti, která bude zkoumána do větší hloubky. Hlavní oblastí pro rok 2000 je čtenářská gramotnost, pro rok 2003 matematická gramotnost a pro rok 2006 přírodovědná gramotnost.

Termín gramotnost má vystihovat šíři znalostí, dovedností a schopností, které jsou hodnoceny. Hodnocené oblasti jsou definovány pomocí obsahu nebo struktury znalostí, které žák potřebuje ke zvládnutí úkolů, dále pomocí postupů a metod, které musí použít, a pomocí souvislostí, ve kterých jsou znalosti a dovednosti aplikovány. Pro každou oblast bude vytvořena spojitá škála, na které budou pomocí skóre vyjádřeny úrovně výsledků jednotlivců a rozložení výsledků celé populace. Při testování čtenářské gramotnosti je na žácích vyžadováno, aby prováděli široké spektrum úkolů s různými druhy textu. Úkolem může být jak získávání informací, tak prokázání hlubšího pochopení textu, jeho interpretace a přemýšlení o jeho obsahu a podobě. Použité texty nebudou zahrnovat pouze prozaické pasáže, ale i různé typy dokumentů, jako jsou seznamy, formuláře, grafy a diagramy. Matematická gramotnost zahrnuje využití matematických

schopností na různých úrovních, počínaje uplatněním standardních matematických operací a konče matematickým myšlením a chápáním. Vyžaduje též znalost a schopnost aplikace širšího rozsahu matematických témat, jako je např. pravděpodobnost, změna a růst, tvar a prostor, kvantitativní zdůvodňování, neurčitost a závislosti. Zahřnuty jsou zejména takové oblasti matematického kurikula, jako je algebra, aritmetika a geometrie.

Přírodovědná gramotnost spočívá ve využívání základních vědeckých pojmů a představ, potřebných pro pochopení světa přírody a pro rozhodnutí, která se ho dotýkají nebo s ním souvisí. To samozřejmě zahrnuje také dovednosti, jako rozpoznávání vědeckých otázek, vyhledávání důkazů, vyvozování závěrů a formulování těchto závěrů. Důraz bude kladen na používání vědeckých pojmů a představ týkajících se světa, který žáka obklopuje. Tyto pojmy a představy jsou vybírány zejména z tematických okruhů: Věda v životě a zdraví, Země a životní prostředí, Technika.

Testy výzkumu PISA budou písemné. Žáci budou často muset přečíst velké množství textu (často kombinovaného s diagramy, tabulkami a grafy) a zodpovídat navazující otázky. Některé otázky budou s výběrem odpovědi, na jiné budou žáci tvořit své vlastní odpovědi. Jednotliví žáci budou psát test dvě hodiny čistého času, přičemž jim budou přiřazeny různé sestavované testové materiály. Testy budou sestaveny tak, aby bylo zabezpečeno široké pokrytí jednotlivých oblastí. Při výběru úloh i vyhodnocování testů je považováno za nejdůležitější zjištění, zda žák umí o dané oblasti aktivně přemýšlet spíše než jednoduše aplikovat znalosti získané ve škole. Po napsání testu stráví každý žák asi 20 minut vyplněním žákovského dotazníku. Další dotazníky budou vyplňovat i ředitelé všech zúčastněných škol. Tyto dotazníky poskytnou důležité informace o kontextu výzkumu a budou napomáhat interpretaci a analýzám výsledků.

Výsledky výzkumu budou prostředkovány v řadě publikací, které začnou vycházet v roce 2001. První mezinárodní zpráva bude obsahovat celkové výsledky, zatímco jednotlivé země zvolí svůj vlastní způsob jejich zveřejnění, kdy výsledky ukáží v kontextu svých vlastních vzdělávacích systémů a situace v zemích. OECD bude současně publikovat řadu analytických publikací, kde se bude zabývat využitím výsledků výzkumu při politickém rozhodování. Zformulovány budou např. klíčové demografické, sociální, ekonomické a vzdělávací faktory, které ovlivňují výsledky žáka a školy.

V závěru bude bohatý soubor dat získaných v šetření zpřístupněn všem těm, kteří chtějí provádět své vlastní analýzy. Výsledky budou shrnuty na webové stránce: <http://www.pisa.oecd.org>.

Každé tři roky tak poskytne soubor nových poznatků a analýz informace o tom, jak se mění žákovské charakteristiky. Porovnáním druhu a velikosti změn v různých zemích mohou příslušní zodpovědní činitelé dávat do souvislosti lokální vývoj s globálním a přizpůsobovat vzdělávací politiku ve svých zemích potřebám nového tisíciletí.

AUTORKA – KONTAKT:

RNDr. Jana Palečková,
Ústav pro informace ve vzdělávání
Praha